

ИНГЛИЗ ВА УЗБЕК ТИЛЛАРИ РАСМИЙ НУТКИНИНГ УЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

М.И.Ахмедова

p.f.f.d. (PhD)

З.А.Нишанова

*студент магистратуры Ферганский государственный
университет Республика Узбекистан, г. Фергана.*

Аннотация: *маколада нутқ услублари, унинг турлари, максоди, хусусиятлари, дипломатик ва расмий курунишлари хақида тушунча берилган.*

Калит сузлар: *дипломатик нутқ, услуб, расмий хужжат, хусусият, мақсад, терминология.*

UNIQUE CHARACTERISTICS OF OFFICIAL SPEECH OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES.

M.I.Axmedova

p.f.f.d. (PhD)

Nishanova Z.A.

*master's degree Fergana state university
Republic of Uzbekistan, Fergana city.*

Abstract: *the article provides an understanding of speech styles, their types, purpose, characteristics, diplomatic and official appearances.*

Key words: *diplomatic speech, style, official document, feature, purpose, terminology.*

КИРИШ

Инглиз тилида нутқ услублари ўзига хослиги билан ажралиб туради ва бу расмий нутқ услуби ёки иш юритиш хужжатлари услуби (расмий услуб) деб номланади. Бошқа нутқ услублари сингари, ушбу услуб учун ҳам умумий бўлган маълум алоқа мақсадлари, нақшлари ва лингвистик хусусиятларига эга.

АСОСИЙ ҚИСМ

Расмий услуб бир нечта турларга ажралади: халқаро муносабатлар соҳасида дипломатик хужжатлар услуби билан; савдо-иқтисодий соҳада - савдо ёзишмалар услуби; ҳуқуқшунослик соҳасида - қонунлар, кодекслар, суд процессуал хужжатлари, ҳукумат қарорлари, парламент қарорларининг тили. Замонавий инглиз тилида расмий нутқнинг ўзига хос тури сифатида ҳарбий хужжатлар тили ажралиб туради: буйруқлар, қоидалар, ҳисоботлар ва бошқалар.

Мазкур услуб кўринишларидан бири бўлган дипломатик нутқнинг асосий мақсади икки томоннинг нормал ҳамкорлигини таъминлайдиган шартларни аниқлаш, яъни расмий нутқнинг мақсади икки манфаатдор томон ўртасида келишувга эришишдир. Бу шунингдек, турли фирмалар вакиллари ўртасидаги расмий ёзишмалари ва Буюк Британия армиясининг ҳарбий қоидаларида қайд этилган аскарнинг ҳуқуқ ва бурчларини белгилашга ва учрашувлар тартибига ҳам тегишли саналади. Бу барча муносабатлар у ёки бу тарзда расмий ҳужжат шаклида - хат, эслатма, шартнома, битим, қонун, низом ва бошқалар шаклида ифодаланади.

Ҳар бир соҳанинг ўзига хос терминологияси мавжуд. Жумладан, молиявий-иқтисодий характерга эга бўлган расмий ҳужжатларда қўшимча даромад каби атамалар мавжуд; солиқ солинадиган имкониятлар; фойда солиғи бўйича мажбурият ва бошқалар. Дипломатик терминологияда эса юқори шартнома тузувчи томонлар; келишувни тасдиқлаш; меморандум; шартнома; Муваққат вакиллар; протекторат; экстраитерриториал мавқе; ваколатли ташкилотлар ва бошқалар каби. Инглиз тилида: *high contracting parties; approval of the agreement; memorandum; contract; Successful Representatives; protectorate; extraterritorial status; authorized.*

Ҳуқуқий ҳужжатларда *халқаро суд; овоз бериш; суд органи; иш билан шуғулланмоқ; хулоса қилиш тартиби; судьялар кенгаши; ишни кўриб чиқиш; ётганидек; суднинг таклифига биноан; ... тавсияси* каби термин ва бирикмалар кўп учрайди. Инглиз тилида *international court; to vote; judicial authorities; procedure for drawing conclusions; the Council of Judges; consideration of the case; at the request of the court; ... recommendation.*

Дипломатик тил маълум миқдордаги лотинча ва французча сўзлар ва иборалардан фойдаланиш билан тавсифланади, улар дипломатик ҳужжатлар тилида ўзига хос терминологик ранг олди. Энг кенг тарқалган сўзлар ва иборалар: персона грата; персона нонграта; про темпоре; кворум; кондитио сине куа нон; жорий вазият; мутатис мутандис ва бошқалар. Расмий услубнинг барча турларига хос бўлган ҳар қандай қисқартмалар, қўшма сўзлар ва бошқаларнинг мавжудлиги. Масалан: *MP - Member of Parliament (парламент аъзосу); Her Majesty (Ҳазрати Олиялари); gov (ҳукумат); UNO - United Nations Organization (Бирлашган Миллатлар Ташкилоти), HIPAA - Health Insurance Portability and Accountability Act, USDA - United States Department of Agriculture*¹²⁴

Расмий ҳужжатларнинг ушбу хусусияти Пиквик клуби йиғилишларининг баённомаларида уни сатирик тарзда ишлатган Диккенс томонидан қайд этилган. Айниқса, бундай қисқартиришлар ҳарбий ҳужжатларда жуда кўп учрайди. Бу ерда ушбу қисқартмалар нафақат ихчам, балки код учун ҳам мўлжалланган. Иш

¹²⁴ Джон Вуд и Жан Серре. Дипломатический церемониал и протокол. - М., 1974.- С. 18.

хужжатлари услубида сўзлар асосан асосий предмет-мантикий маъноларда қўлланилади.

Расмий услубнинг яна бир хусусияти - бу ҳеч қандай образли воситаларнинг йўқлиги: расмий иш хужжатлари матнларида метафора, метонимия ёки нутқ образини яратишнинг бошқа усуллари мавжуд эмас. Эмоционал бўёқдорлик айрим хужжатларда учрайди. Бироқ, тилнинг ушбу эмоционаллик элементлари расмий услубда ўзининг эмоционаллик функцияларини йўқотади, улар мурожаатнинг шартли формулалари, сўровнинг анъанавий белгилашлари, рад этиш, хулоса ва ҳоказоларга айланади.

Замонавий инглиз тилидаги расмий ёзишмаларнинг ўзига хос хусусиятларидан бири - бу мурожаатни очиш формулалари, хулосалар ва фразеологик бирикмалар, масалан: *Хурматли жаноб, азиз жаноблар, жаноблар! Хурмат билан, ҳурмат билан, мен азиз жаноб, чинакам ҳурмат қиламан ва ҳк.*

Расмий хатлар қисқартиришларнинг мавжудлиги билан ажралиб туради, улар жуда кам ҳолатларда 8-10 қатордан кўпни ташкил қилади, аммо улар юқорида айтиб ўтилган умумий эмоционал бўёқдорликни, яъни жумлалар ўртасидаги муносабатни аниқ белгилайдиган боғловчиларнинг кенгайтирилган тизимини кўрсатади.

Расмий хат шакли замонавий инглиз тилида жуда қатъий композицион қоидаларга бўйсунди. Расмий хат сарлавҳадан иборат бўлиб, унда хат ёзилган жой, саналар кўрсатилади, сўнгра манзил, кетма-кет мурожаат, хатнинг ўзи, хулосанинг хушмуомалалик формулаларидан ташкил топган шакли ва имзо.

Расмий хужжатларни икки гуруҳга бўлиш мумкин: - *жисмоний шахсларнинг хужжатлари (паспортлар, гувоҳномалар, сертификатлар), - юридик шахсларнинг хужжатлари (фирмаларнинг таъсис хужжатлари, шартномалар, баённомалар, битимлар, шартномалар) ...*

Юридик матн билан ишлашда биринчи қийинчиликлар ҳуқуқшуносликка оид терминлардан фойдаланиш даражасида юзага келади. Маълумки, махсус қонуний тезаурус мавжуд (даъво, даъвогар, жавобгар, суд даъвоси, даъвогар, жавобгар ва ҳоказо.). Ҳуқуқий атамашунослик табиий ва техник мавзулар, унинг аниқ ижтимоий мазмуни билан боғлиқ терминологиядан сезиларли даражада фарқ қилади. Инглиз тилининг ҳуқуқий тезаурусини ўзлаштиришдаги қийинчиликлар кўплаб умумий сўзларнинг юридик соҳада алоҳида маъно касб этиши билан боғлиқ (*арреал - даъво, даъво қўзғатиш - судга мурожаат қилиш, қўл - имзо, совғалар - ҳақиқий ҳуқуқий хужжат*)... Бундан ташқари, ушбу маъно бошқача бўлиши мумкин, бу эса таржима матнида ноаниқликлар пайдо бўлишининг юқори эҳтимоллигини белгилайди (қаранг: *ҳибсга олиш - тўхтатиб туриш, тугатиш, суд қарори, ҳибсга олиш, қўшма - қўшма, бирлаштирилган, бирлаштирилган*). Терминлардан фойдаланиш қатъийлиги талабига қарамай, иккинчиси қонуний "дублет"ларга эга бўлиши мумкин, улардан фойдаланиш мақсадга мувофиқлиги ҳам маълум семантик ньюанслар билан, ҳам ҳуқуқий

матндаги услубий бир хилликка йўл қўймаслик истаги билан белгиланиши мумкин (қаранг. юридик маслаҳатчи - маслаҳатчи – юрист).

Кўринадикки, расмий хатларнинг муқаддима ва хотима қисмларида ҳам маълум анъанавийлик мавжуд бўлади. Дастлаб хат жўнатилаётган ташкилот ёки муассасанинг номи ва унинг раҳбари тўлиқ ёзилади. Масалан: *Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазири А.Тошқуловга, Самарқанд Давлат университети ректори И.Ахмаджоновга каби. Шундан сўнг бу раҳбарнинг исми-шарифи тўлиқ ёзилиб, муҳтарам (ёки хурматли) Шуҳрат Иброҳимович!* тарзида мурожаат қилиниб, хатнинг асосий қисмига ўтилади. Уни ёзишдан мақсад нимадан иборат эканлиги қисқа ва мазмунли жумлаларда баён этилади. Расмий хатлар махсус бланкларда ёзилиши сабабли, хотимада хат ёзган ташкилот ёки муассаса раҳбарининг фақат лавозими ва фамилияси кўрсатилади. Масалан: *Ректор И.Ахмаджоновга, Ҳоким И.Иброҳимов каби.* Ташкилотнинг тўлиқ номи эса бланканинг юқори қисмига ёзилган бўлади. Ҳар қандай хат-ҳужжат ёки нарсасиз буюмни почта орқали жўнатишда албатта жўнатиладиган манзилнинг аниқ ёзилаган адреси бўлиши шарт. Уни конверт юзига расмийлаштириш тартиби қуйидагича:

1. Жўнатилиши лозим бўлган жой-қаерга;
2. Олувчи шахс ёки ташкилот – кимга;
3. Жўнатувчи ҳақида маълумот (қаердан, кимдан).

Хулоса

Хулоса сифатида шуни қайд этиш мумкинки, расмий услубнинг кулланиш доираси кенг ва хилма-хилдир. Расмий услуб жамиятдаги ижтимоий ва ҳуқуқий муносабатлар, давлат ва давлатлар ўртасидаги махсус расмий, сиёсий-иқтисодий, ижтимоий-маданий муносабатлар, шунингдек, шахс билан шахс ўртасидаги, шахс билан ташкилотлар, корхоналар ўртасидаги муносабатлар, давлат идоралари, суд, прокуратура ҳужжатлари, қарорлар, буйруқлар, шартномалар, расмий эълонлар каби кенг доирадаги нутқ кўринишларини қамраб олади, мазкур услуб тури бошқа услублардан ҳужжатларга асосланганлиги билан фарқланади.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Борунков А.Ф. Дипломатический протокол в России. Москва: "Международные отношения", 2000
2. Муҳиддинова Х.С., Абдуллаева Н.А. Расмий услубнинг дипломатик ёзишмалар тури. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги Республика таълим маркази, 1997. Джон Вуд и Жан Серре. Дипломатический церемониал и протокол. - М., 1974.- С. 18.
3. Раков, Юрий Александрович "Дипломатическая и консульская служба". Учеб.пособие

